

PRIKAZI / BOOK REVIEWS

Christian Axboe Nielsen, *Making Yugoslavs: Identity in King Aleksandar's Yugoslavia*, Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 2014, 388.

Iako se može reći da knjiga objavljena pre pet ili više godina predstavlja već dobro poznatu literaturu, pojedina inostrana izdanja ipak zavređuju da im se posveti pažnja zbog mogućnosti da su prošla nezapaženo u domaćoj javnosti. To je slučaj i sa delom danskog istoričara Kristijana A. Nilsena, vanrednog profesora Univerziteta u Arhusu i svojevremeno eksperta Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Autor u delu *Making Yugoslavs: Identity in King Aleksandar's Yugoslavia* pokušava da objasni razloge zbog kojih je propao pokušaj da se u vreme Šestojanuarske diktature, kako autor kaže, „from above“, odnosno delovanjem države, izgradi unitarni jugoslovenski nacionalni identitet. On sumira načine pomoću kojih je ovo sprovedeno na 252 strane osnovnog teksta knjige, dok ostatak čine spisak tabela, napomene, spisak izvora i literature, kao i pojmovnik. U predgovoru, Nilsen navodi da je ovo delo nastalo iz njegove „frustracije nedostatkom detaljnog pregleda diktature kralja Aleksandra u inače obimnoj jugoslovenskoj istoriografiji“, kao i čuđenjem da „jedinstveni pokušaj da se odozgo stvori unitarni jugoslovenski identitet nije zavređivao da mu pažnju posvete inače izvanredni istoričari.“

U knjizi vlada izvesna neujednačenost po pitanju prostora posvećenog određenom vremenskom periodu. Naime, na prvih 76 strana glavnog dela obrađen je nastanak i politički život jugoslovenske države u prvih deset godina njenog postojanja (Part One: The Collapse of Constitutional Monarchy in Yugoslavia). Zatim se na 60 strana autor bavi zavođenjem Šestojanuarske diktature (Part Two: The Advent of the Alexandrine Dictatorship), da bi narednih 70 strana posvetio metodama izgradnje unitarnog jugoslovenskog identiteta (Part Three: Making Yugoslavs out of “Tribalists”). Ova dva poglavlja predstavljaju srž dela, gde su opisani: državno ustrojstvo i zakonodavstvo u funkciji izgradnje novog nacionalnog identiteta, rad sokolskog pokreta i Jadranske straže kao i organizacija nosilaca unitarnog jugoslovenstva, pokušaji da se Hrvati odvuku od Mačeka i HSS stvaranjem lojalnog pokreta pod vođstvom Karla Kovačevića, odnos prema islamskoj verskoj zajednici, cenzura štampe, rad policijskih

organa i formiranje režimskih stranaka poput Jugoslovenske radikalno-seljačke demokratije, ali i otpor opozicije (posebno HSS) diktaturi. Nilsen ovde napominje i da su žalbe upućivane kralju Aleksandru iz hrvatskih ili slovenačkih krajeva na postupke predstavnika države često bile ogrnute plaštom unitarnog jugoslovenstva, čime se stvarao utisak da su oni zapravo lojalni građani o koje se državni aparat ogrešio.

Konačno, 45 strana je posvećeno političkim zbivanjima u Jugoslaviji od donošenja Ustava 1931. do skupštinskih izbora 1935. godine (Part Four: The Assassination of Aleksandar and the Strange Afterlife of His Dictatorship), što za autora predstavlja trenutak kada se odustalo od izgradnje jedinstvenog jugoslovenskog identiteta. Autor smatra da je postojalo više razloga za neuspeh projekta unitarnog jugoslovenstva. To su nemogućnost države da tačno definiše svoje shvatanje jugoslovenstva, zatim pokušaji da se pojedine tradicije (pretežno srpske) stave u jugoslovenski kontekst, kao i naivno verovanje vlasti, uljuljkane sopstvenom propagandom, da će razlike među narodima koje su nastajale vekovima moći da se izbrišu u roku od nekoliko godina. Kao primere navodi nastojanje da se proslava Svetog Save učini sekularnom i opštejugoslovenskom, što je iz više razloga naišlo na otpor i Srba, i Hrvata, i Slovenaca, kao i praktično svih verskih zajednica, te olako tretiranje svih naroda osim Srba, Hrvata i Slovenaca kao „nepouzdatih elemenata.“

U pogledu izvora i literature, autor je koristio dokumenta iz više arhiva sa teritorije bivše Jugoslavije, onovremenu štampu, memoarsku građu savremenika (Dragoljuba Jovanovića, Vladka Mačeka, Milana Stojadinovića) i relevantna dela ovdašnjih istoričara (Branislava Gligorijevića, Ljubodraga Dimića, Ivane Dobrivojević, Milorada Ekmečića, Nikole Žutića, Bogdana Krizmana, Enesa Milaka, Todora Stojkova). Ipak, sudeći prema napomenama, mora se primetiti da je Nilsen nešto više koristio literaturu i štampu nego arhivsku dokumentaciju, mada na nekoliko mesta navodi da je ona veoma često fragmentarna i da se na osnovu nje ne može doći do svih podataka. Može se staviti i primedba da nije korišćen praktično nezaobilazan izvor podataka za istoriju međuratne Jugoslavije, zbirka dokumenata *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji I-II*, priređivača Živka Avramovskog. Pored toga, iz Arhiva SANU je korišćena samo ostavština ministra Dvora Milana Antića. Verovatno su mogli da

se iskoriste i drugi fondovi, kao što su ostavštine Jovana Cvijića, Aleksandra Belića, Nikole Pašića, Viktora Novaka i drugih ličnosti koje Nilsen pominje u knjizi. Autor iznosi i kritike na račun pojedinih zaključaka iz ranije istoriografije. Ne slaže se sa N. Žutićem o karakteru sokolskog pokreta posle zavođenja diktature, tvrdeći da Žutićevi stavovi o apolitičnosti i liberalizmu sokolskog pokreta nisu tačni.

Konačno, značajan deo knjige pokriva političku istoriju Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije, tako da u dobroj meri predstavlja ponavljanje već dobro poznatih činjenica. Ovo bi se moglo pripisati želji autora da stranim čitaocima približi svu nestabilnost i krize kroz koje je prošla jugoslovenska država od 1918. do 1935, a koje im možda nisu dovoljno poznate. Autor svoje stavove iznosi sasvim nepristrasno, ne držeći stranu nijednom faktoru u Jugoslaviji, bilo političkom, bilo nacionalnom. Na kraju svakog poglavlja, Nilsen je dao zaključna razmatranja u vidu sažetka njegove sadržine.

Uopšte uzev, Kristijan A. Nilsen je svojim delom o izgradnji unitarnog jugoslovenskog nacionalnog identiteta otvorio jednu izuzetno značajnu temu za razmatranje u inostranoj istoriografiji. Pored toga, knjiga predstavlja i sasvim solidan sintetski prikaz jednog kratkog, ali možda prelomnog razdoblja u istoriji Kraljevine Jugoslavije. Autor smatra da je najpre nametanje, a zatim i neuspeh u nametanju novog nacionalnog identiteta dodatno udaljio ionako zavađene jugoslovenske narode, kao i da predstavlja jedan od uzroka međuetničkih sukoba koji su zatim obeležili Drugi svetski rat na jugoslovenskim prostorima.

Ilija Kukobat

Christopher Catherwood, *Churchill and Tito. SOE, Bletchley Park and supporting the Yugoslav Communists in World War II*, Barnsley, Frontline Books, 2017, 196.

Jedno od istorijskih pitanja koje neprekidno izaziva polemike jeste zašto su Britanci 1943. godine odlučili da u Jugoslaviji promene stranu koju podržavaju i isporučuju pomoć ideološki potpuno stranom pokretu. Britanski istoričar Kristofer Katervud, autor više knjiga o Vinstonu Čerčilu i dela *The Balkans in World War II: Britain's Balkan Dilemma*, pokušao je da doprinese pronalaženju odgovora na ovo pitanje svojom knjigom *Churchill and Tito. SOE, Bletchley Park and Supporting the Yugoslav Communists in*

World War II. Njegova osnovna teza jeste da, suprotno mišljenju pojedinih britanskih autora, nije postojala zavera komunista u redovima britanskih obaveštajnih službi u Kairu da se britanska pomoć na teritoriji Jugoslavije uskrati ravnogorskom pokretu i preusmeri partizanima. Kao najistaknutiji se navodi Džejs Klugman, operativac SOE u Kairu i dugogodišnji član KP Velike Britanije. On smatra da su glavnu ulogu u tome odigrale dešifrovane poruke samih okupacionih snaga sa teritorije Jugoslavije i izveštaji sa terena koje su Londonu dostavljali članovi britanskih vojnih misija (Vilijam Dikin, Ficroj Meklejn i drugi). Pozivajući se na arhivsku dokumentaciju Nacionalnog arhiva u Kjuu i ličnu arhivu Vinstona Čerčila i Vilijama Dikina koje se čuvaju u okviru Čerčilovog koledža u Kembriđu, zatim na arhivu OSS u Vašingtonu i ostavštinu Ficroja Meklejna u Aldermanovoj biblioteci Univerziteta u Virdžiniji (SAD), memoare britanskih učesnika Drugog svetskog rata na jugoslovenskom prostoru (Dikin, Meklejn), kao i relevantna dela britanskih autora o obaveštajnim službama Ujedinjenog Kraljevstva tokom Drugog svetskog rata, autor razrađuje i dokazuje ovu tvrdnju stavljajući dešavanja na jugoslovenskom prostoru u širi kontekst rata na Mediteranu. On više puta naglašava da je neophodno stvari sagledati hladnokrvno i iz perspektive tadašnjeg britanskog političkog i vojnog rukovodstva, odnosno britanske potrebe da se što više nemačkih snaga odvuče sa frontova na kojima su angažovane britanske snage (posebno iz Italije) i, u skladu s time, odredi ko bi trebalo da uživa njihovu podršku u Jugoslaviji. Ipak, Katervud iskazuje i izvesnu količinu razumevanja za one koji su preokret u britanskoj politici prema pokretima otpora u Jugoslaviji 1943. smatrali izdajom starog saveznika. Autor na više mesta napominje da članovi vojnih misija u Jugoslaviji ili pripadnici SOE u Kairu, tj. izvoru navodne zavere, uz izuzetak Meklejna nisu imali pristup depešama koje su dešifrovane u Blečli Parku i da stoga podudaranja među njima nisu mogla biti rezultat nikakve urote, već stvarnog stanja na terenu. Ovo i predstavlja glavni dokaz za njegovu tvrdnju, kao i to da su izveštaji sa terena samo potvrđivali ono što su u Londonu već znali na osnovu rada Blečli Parka.

Glavnom manjkavošću u navodima takozvanih „revizionista“, odnosno onih koji smatraju da je na delu bila zavera i da su Meklejn, Klugman i Dikin, kako iz sopstvene namere, tako i zbog toga što ih je Josip Broz Tito „očarao“, najzaslužniji za preokret u britanskoj politici prema jugosloven-